

LAURI HAKULINEN

SEMANTIKKONA

—
MAUNO KOSKI

Lauri Hakulisen väitöskirja *Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektiven Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen* vuonna 1933 oli meidän oloissamme monella tavalla häkellyttävä. Lausunnonantajien käsitykset menivät ristiin, ja muutamien kiistanalaisten ratkaisujen ja ilmeisten ylilyöntien vuoksi osa heistä olisi tahtonut hylätä koko opinnäytteen. Frans Äimä sanoi arvostelessaan: »Olen yleensä suurella mielenkiinnolla lukenut tätä runsassisältöistä tutkimusta, joskin minua on toisin paikoin vaivannut se, että etymologiain äänteellinen puoli on joutunut mielestäni liiaksi lapsipuolen asemaan.» Rapolan kanta oli suurin piirtein sellainen, että jos etymologioinnissa jommankumman on oltava rempallaan, joko äännehistorian tai semantiikan, niin olkoon se sitten semantiikka (niin kuin vieläkin tuntuu ajateltavan). Vastaväittäjä Lauri Kettunen sanoi jo esitarkastuslausunnossaan: »Johtopäätökset voivat tuntua ensi katsaukselta osittain liian rohkeilta, ehkäpä joissakin kohdin vääriinkin ainakin tutkijoista, joille nuorgrammaattinen yksipuolisuus on mennyt veriin ja jotka äänteellisissä perusteluissaan nojautuvat tunnettuihin jäykkiin opinkappaleihinsa.» Romaanisten kielten professori O. J. Tallgren-Tuulio korosti aiheenvalinnan ja metodin innovatiivista arvoa ja suhtautui kriittisesti muiden arvioijien käsitykseen äännelakien pettämättömyydestä, varsinkin kun kyseessä ovat affektipitoiset sanat. (Suhtautumisesta väitöskirjaan ks. Onikki 1996.) Hakulinen oli joutunut ilmeisen yksin hahmottamaan ideansa. Ehkä oli hyväkin, ettei hänellä ollut joku silloisista fennisteistä vahvana työn ohjaajana, sillä tämä olisi saattanut tukahduttaa hänen innovatiivisen halunsa — jos se ylipäätään olisi ollut tukahdutettavissa.

Toisaalta, Hakulisen aikaisempien julkaisujen perusteella väitöskirjaa olisi voinut pitää odotuksenmukaisenakin. Hänen yhtenä pyrkimyksenään oli tuoda fennistiikkaan maailmalla esiintyviä ajatuksia, jotta kielentutkimuksemme olisi kansainvälisellä tasolla. Artikkelissaan »Mitä on sanan »merkitys»?» (1927) hän esitteli Karl Otto Erdmannin (*Die Bedeutung des Wortes*, 1901, 4. painos 1925) merkityksen jakoa toisaalta käsitesisällykseen ja toisaalta sivumerkitykseen eli sivumielteisiin (*Nebensinn*), »jotka sana säännöllisesti ja ehdottomasti meissä herättää», ja näistä mahdollisesti johtuvaan tunnearvoon (*Gefühlswert*). Sivumerkityksestä on Hakulisella esimerkkinä muun muassa *hurme*, joka herättää epäarkisemman mielikuvan kuin *veri*, ja tunnearvoisista sanoista ovat esimerkkinä muun muassa *isänmaa*, *murha*, *suudelma*, *hirsipuu* ja *vallankumous*, jotka »nostat-

tavat tajunnassamme esille juuri voimakkaan tunnevastineen», kun taas sellaiset »rauhalliset» sanat kuin *viivoitin*, *messinki* ja *pöytä* »eivät ole omiansa aiheuttamaan mitään seuralaistunteiden purkautumista». Jos *Nebensinn* ja *Gefühlswert* myöhemmin ylipäätään pidettiin toisistaan erillään, niin edellistä sanottiin muun muassa sanan sfääriksi, *Sphäre des Wortes* (Kainz 1941: 98), ja jälkimmäistä yleisesti konnotaatioksi. Artikkelissaan »Kielitieteen yleissivistyksellisestä merkityksestä» (1931) Hakulinen vielä rakentaa sanasemantiikan käsityksensä sitä puolta, että sanan käyttö korreloi kielenkäyttäjien miellemaailmaan (mm. Karl Vosslerin mukaan) ja että tutkijan on *Wörter und Sachen* -ajatuksen mukaisesti selvitettävä ne tarkoitteen ominaisuudet, jotka motivoivat sanan käyttöä uusissa merkityksissä. Kun Hakulinen samalla esittelee eräitä Hans Sperberin käsityksiä (*Über den Affekt als Ursache der Sprachveränderung*, 1914), voi todeta hänen valinneen sanasemanttisen koulukuntansa.

Oppikoulunopettajille tarkoitettu artikkeli »Koulujemme kielenopetuksen etymologisesta puolesta» (1927) on toisaalta edustava katsaus fennistiikan siihenastisesta sanasemantiikasta. Sananselityksiä on toistasataa, niistä osa Hakulisen omia, vieläkin voimassa olevia, esimerkiksi [joutua] *kiikkiin*, [oikealla] *tolalla*, [saada] *vihä*, *keino*, *jalo*, *suloinen*, *harkita*, *noudattaa*, *paatua*, *rääkätä*, *sortaa*, *mukiinmenevä*, *takapajulla*, *vastahakoinen* ja *ylimalkaan*. Selitysten avain oli usein yleiskielestä poikkeavassa murrekäytössä, johon Hakulinen oli tutustunut sekä kenttäkerääjänä että työpaikassaan Sanakirjasäätiössä. Eriytyisesti häntä kiinnostivat metaforiset merkityksen muutokset ja äännteellisesti (fonologisesti) osoitetut merkityserot (*veloittaa* ja *velvoittaa* ym.). Hakulinen siis itse asiassa käsittelee etymologioitavan yksikön niin, että se on sisällöstä ja äännepuolelta koostuva kielellinen merkki, ja merkityksen kehitys on samalla siirtymistä merkistä toiseen, esimerkiksi sanan *keino* 'Mittel' etymologisena taustana on *keino* 'Dohnensteig'.

Hakulisen väitöskirjan metodi perustui keskeisesti Hans Sperberin teoriaan. Sperber oli koonnut ajatuksensa merkityksenmuutoksista vuonna 1923 ilmestyneeseen teokseen *Einführung in die Bedeutungslehre*. Yhtenä lähtökohtana on se, että merkityksenmuutokset eivät tapahdu pelkästään tai edes ratkaisevasti sanan päämerkityksen puitteissa vaan itse asiassa ratkaisevaa on sivumerkitys, »tunnesisällisyys», ja toisena lähtökohtana on se, että merkityksenmuutokset eivät tapahdu yksitellen vaan miellepiireittäin (*Vorstellungskomplex*). Nykyisin puhuttaisiin affektiivisten konnotaatioiden vaikutuksesta merkitykseen. Sanueiden käytön nähdään perustuvan erilaisiin mielleverkostoihin ja niiden sisäisiin vaikutussuuntiin (eksplisiittisesti verkosta puhutaan vasta myöhemmin erityisesti kognitiivisen semantiikan piirissä). Näiden lähtökohtien jälkeen tullaan siihen, että on sellaisia merkityskenttiä, joihin kuuluvia sanoja käytetään affektipitoisuutensa vuoksi myös muiden kenttien sanojen funktiossa, siis puhuttaessa muista asioista. Tällaista lähtökenttää sanotaan ekspansiokeskukseksi. Vastaavasti muutamat merkityskentät ovat attraktiokeskuksia, sellaisia jotka vetävät puoleensa niihin alkuaan kuulumattomia sanoja. Hakulinen käsittelee paitsi väitöskirjassaan myös muissa tutkimuksissaan ja sittemmin luennoillaan attraktio- ja ekspansiokeskuksia hyvin samalla tavalla ja samantapaisin esimerkein kuin nyttemmin on metaforantutkimuksessa tapana.

Hakulinen ei hyväksy Hermann Paulin (*Prinzipien der Sprachgeschichte*) ja eräiden muiden (Wundt, Falk) käsitystä, että merkityksenmuutokset ovat vain assosiaatiolakien seurausta ja että niiden syynä on tavallinen puhumistoiminta sinänsä. Hän sanoo myös ettei Paulin luokittelu merkityksen supistumisiin ja laajentumisiin sekä assosiativisiin

siirtymiin selitä mitään muutosten syistä. Hakulinen ottaa kantaa myös Leo Weisgerberin esittämään kritiikkiin Sperberin ajatuksista. Eräänlainen syvä ajankuva on hänen kommenttinsa: »Myöskään se Weisgerberin — mielestäni niin ikään paikkansa pitävä — huomautus, että Sperber erehtyy otaksuessaan merkitysopin saavuttavan jonkin itsenäisen tutkimusalan arvon ja että merkitysopin päinvastoin edelleenkin täytyy tyytyä pääasiallisesti toimimaan etymologian palvelijana, ei käsitykseni mukaan käytännössä vähennä Sperberin semologian ansioita.» Tässä »etymologian palvelijana» tarkoitaneen vain diakronisuuden vaatimusta ja siihen liittyvästi sitä, että tutkittavana ovat nimenomaan merkityksen muutokset. Lisäksi on mainittuna Hugo Schuchardtin, Karl Vosslerin ja Leo Spitzerin teesi kielentutkimuksen ohjaamisesta »pois yksipuolisesta ja ahdaskatseisesta äännehistorioinnista», mikä tässä kehyksessä tarkoittaa sitä, että tutkittavana pitäisi olla paitisi sanan äänneasun myös sisällön muutokset. Synkronisen semantiikan aika tuli vasta myöhemmin, vaikka Hakulinen mainitseekin tarvitsevansa de Saussuren ajatuksia nimenomaan synkronian vuoksi; tällä Hakulinen tarkoittaa varsinkin murteidenvälisiä samanaikaisia suhteita.

Väitöskirjan aiheena on eräiden itämerensuomalaisten meteorologis-affektiivisten sanueiden semanttinen kehitys. Meteorologis-affektiiviseksi Hakulinen sanoo tässä sellaista sanaa tai sanuetta, joka tarkoittaa toisaalta jotakin meteorologista ilmiötä — laajasti tulkittuna — ja toisaalta jotakin muunlaista affektipitoista ilmiötä. Hakulinen ajatteli niin, että meteorologiset sanat ovat sinänsä affektiivisiä ja että ne affektinsa varassa voivat siirtyä muihin merkityskenttiin. Esimerkiksi sanaa *soimata* on joissakin murteissa käytetty merkityksessä 'laskea lävitsensä kylmyyttä' (niin kuin yleiskielistettynä sanottaisiin *seinä soimaa kylmää*), ja sitten affektiivisen moittimisen merkityksessä niin kuin yleiskielessä. Sanat *koi* = *kojo* 'sarastus' ovat meteorologisia, ja muihin merkityskenttiin siirtyneitä ovat muun muassa *kojo* 'tuska', *koitua* ja häämöttämisen ajatuksesta kehittynyt viron *kuju* 'hahmo'.

Sanojen fonologinen ja morfologinen yhdistely ei perustunut niinkään tavanomaisiin käsityksiin äännelaeista, mutta fonologisten vaihtelutyyppeiden määrä on rajallinen, esimerkiksi *sojottaa–soimata–soittaa* (myös liikeverbinä, josta deverbaali *soitto–soikko*); *moittia–mojottaa*; *haamu–aamu–hahmo–haave–aave*; *kumma–kuuma–ku(u)mottaa* 'häämöttää'; *viima–vimma–vihma–visma–visva*. Aikaisemmin oli käsitelty oikeastaan vain suhdetta, jossa tavunalkuista *j*:tä vastaa diftongin jälkikomponenttina *i*, ja näin uudenlaisia yhdistelmiä olivat johdinsubstituutioksi tulkittavat vaihtelut (*ma* : *tta*; *tto* : *kko*), sananalkuinen *h–Ø*, pitkän vokaalin vaihtelu lyhyen vokaalin ja konsonantin sekvenssin kanssa (*kuuma–kumma*, *viima–vimma*) sekä sanansisäinen vaihtelu *h–s*.

Uutta väitöskirjassa oli myös sanueensisäisten merkityssuhteiden motivoituminen sellaisten hahmojen mukaan, joita nykyään kognitiivisessa semantiikassa sanottaisiin mielikuvaskemaattisiksi perusmuodoiksi; tällainen on esimerkiksi *sojo-/soi*-sanueen tarkoitteille kuuluva pitkänomaisuus (ks. myös Onikki 1996: 265–266). Skemaattisesti motivoituneeksi perusteltuja sanoja Hakulinen esittää myöhemminkin, esimerkiksi *pyörä* (1945), *kukka* (1948), *taival*, *nivel* ja *nivuset* (1951) ja ruumiin nimitykset (1959).

Sanojen tai nykykielen kannalta katsottuna sanueitten etymologinen yhdistäminen ei rajoittunut pelkästään väitöskirjaan, esimerkkeinä *kirki* 'himo' ym. ja *kiire* (1933), *unohtaa* ja *uni*, *väki* 'voima' ja *väittää* (esimerkkinä Sperberin teorian mukaisesta tunneaineksen kulumisesta), *vaino* ja *vainu*, *käetä* 'ennustaa' ja 'uhata' *käki*-sanasta, *tuijottaa* ja *tui-*

ju, lientyä ja liemi, ruveta ja rupi, kisa ja kisu 'pistävä haju [kiimassa]', *satu ja sataa, rahvas ja raavas* ja monet muut rinnastukset, viimeisenä vuonna 1975 *kaakko* ilmansuunnan ja linnun nimenä.

Artikkelin *Syttyä* vuonna 1939 Hakulinen aloittaa esittämällä Donnerin, Wichmannin, Paasosen ja Uotilan käsityksen suomen *syttyä-* ja *sytyttää-*verbien permiläissuhteista, ja sanoo siihen: »Vaikka tämä yhdistelmä äänteellisesti varmaankin on täysin nykyisten vaatimusten tasalla, niin merkityspuoli ei suinkaan ole yhtä vakuuttava.» Hän ehdottaa tilalle hyvin perustellen itämerensuomalaista verbiä *syteä* 'iskeä', jota SKES näkyy pitävän mahdollisena, eikä esitä enää permin sanoja tähän yhteyteen. Samalla tavalla hän suhtautuu *nuohota-*verbille esitettyyn marin vastineeseen, ja esittää uutena etymologiana suomalaiskannan, murteissa yleisen *nuoha-*substantiivin (noki-pöly kerroksena, lika-pöly liikkeellä olevana, tuisku-myrskysää-meteli-riitä-raivo), siis taas vahvistusta Sperberin »lakiin».

Olellainen ero varsinaiseen etymologispainotteiseen tukimukseen, meikäläisessä mielessä, on siinä, että Hakulista ei niinkään keskeisesti kiinnostanut se, mistä sana on tullut kieleen (vaikka hän kyllä on tämän usein ottanut huomioon), vaan keskeisintä on se, miten sanaa on käytetty sitten kun se jo on kielessä. Hakulinen sanoi joskus, että etymologi tarkkailee aluettaan ikään kuin korkeasta tornista, mistä näkyy hyvin kauas, mutta ei näy lähelle. Usein juuri lähelle [saman kielen murteisiin] näkeminen auttaa löytämään sanan historiallisen selityksen.

Lauri Hakulinen keskittyi pääosassa sanasemanttisia tutkimuksiaan itämerensuomalaisiin kieliin. Etäsukukieliin ulottuva etymologia on esimerkiksi *viha*-sanueella, jossa samasta lehtivihreän mielteestä tulee sellaisia merkityksiä kuin 'viha', 'myrky' ja 'keltainen' ja 'vihreä' (1950). Lainasanojakin hän on käsitellyt ja esittänyt joillekin niistä etymologian, esimerkiksi sanoille *reputtaa* 1927, *hurskas* 1930, *herja(ta)* 1931, *teijalla ~ teikaa* 'tähden' 1933, *säppi* 1936, vanhan kirjasuomen *luhdata / luhtia* 'torjua syyllisyytensä' ← 'puhdistaa' sekä murteiden *terjo* 'jään keskelle jäänyt jäätymätön kohta', verbikanta *nuu-* 'kärkkyä' 1964, *ammatti* 'virkamies' 1969. Mutta sitten hän valtasi vielä uuden, muuallakin vähän tutkitun alueen, käännöslainat (1955 ja 1968 artikkelina, 1969 monografiana »Suomen sanaston käännöslainoja»). Tyyppijaon mallina monografiassa on Werner Betzin tutkimus muinaisyläsaksan latinanperäisistä käännöslainoista (1949). Kaikkiaan Hakulinen käsittelee näin toistasataa käännös- ja merkityslainaa, monografiaan sisältyviä laajan aineiston avulla. Tutkimus on merkittävä näyttö siitä, miten varsinkin sosiaalisen elämän aloilla suomalaisten maailmankuva on ollut hyvin länsieurooppalainen ja miten taas jollakin alalla malli tuleeekin slaaveilta (esim. *kirjoittaa*).

1800-luvun loppupuolelta alkaen oli varsinkin saksan- ja ranskankielisessä maailmassa käyty vilkasta keskustelua sanasemantiikan teorioista. Yhtenä lähtökohtana oli Hermann Paulin käsitysten kritiikki, ja kaikkiaan syntyi erilaisia näkökulmia ja suuntia, joista muutamia esiteltiin Suomessakin. Tässä kentässä Hakulinen oli luova soveltaja, ja tiedonjulkistajana hän rajoittui valikoivasti niihin käsityksiin, jotka hän oli omaksunut omiin tutkimuksiinsa, siis Erdmannin sivumerkitykseen ja tunnearvoon ja Sperberin affektisiin ekspansio- ja attraktiokeskuksiin merkityksenmuutosten tekijöinä; lisäksi hän esitteli vuonna 1933 Leo Weisgerberin teoksen »Muttersprache und Geistesbildung», joka oli ilmestynyt 1929. Jo aikaisemmin Erdmannia esitteli Aarni Penttilä artikkelissaan »Sanojen tunneaines» (1922), ja Walter O. Streng esitteli kirjassaan »Sanain merkityksen muuttuminen»

(1925) paitsi Erdmannia myös Sperberia. Silloiseen suomalaiseenkin keskustelun kuului myös vastakkaisia käsityksiä. Penttilä kirjoitti Virittäjässä (1925) ranskalaisesta sosiologisesta koulukunnasta, ja Erik Ahlmanin 94-sivuuisessa julkaisussa *Das normative Moment im Bedeutungsbegriff* (1926) keskeinen asia oli se, että merkitys kuuluu kielen normisysteemiin miellesisällyksenä, jonka pitää olla samalla tavalla relevantti a i n a sanaa käytettäessä. Virittäjässä (1929) Ahlman esitteli myös sveitsiläissyntyisen kielifilosofin Anton Maurus Martyn käsitystä »sisäisestä kielimuodosta» ja (1930) Joh. Stöckleinin »adekvaatiota» eli suurin piirtein metaforan vakiintumista leksikkoon; Gyula Weöres pohti Virittäjässä (1930) merkityksen olemusta ja merkityksenmuutoksia Leo Weisgerberin, Ferdinand de Saussuren ja unkarilaisen Zoltán Gomboczin ajatusten pohjalta. Noihin aikoihin Suomessa seurattiin siis aika hyvin semantiikan virtauksia, mutta varsinaisista fennisteistä oli asialla Hakulisen lisäksi vain Penttilä. Diakroninen sanasemantiikka on ollut kyllä pitkin aikaa artikkelien aiheena (Marti Rapola ja monet muut) mutta ilman nähtävää semantiikan teorian vaikutusta. Martti Airilan kurssikirja »Johdatusta kielen teoriaan I. Sanain merkityksen muuttuminen» ilmestyi vuonna 1940, ja muutamia merkityskentästä lähteviä monografioita alkoi ilmestyä 1940-luvun alkupuolella (Ruoppila, Nirvi).

Suomen kielen professorina Helsingin yliopistossa vuosina 1953–1963 ja jo ennen sitä dosenttina Hakulinen luennoi sanasemantiikkaa, myös erikseen onomasiologiaa sekä oppia käännöslainoista. Näinä aikoina suomen ja lähisukukielten alalta valmistui puolisentoistatataa sanasemantista laudaturtyötä, joiden aiheista useimmat olivat Hakulisen antamia. Jokunen Hakulisen oppilas jatkoi samasta aiheesta lisensiaatiksi mutta ei kukaan tohtoriksi; ilmeinen opettajan vaikutus näkyy kuitenkin Pauli Saukkosen infinitiivitutkimuksessa (1966–1967). Hakulisen debyytti oli sattunut aikoinaan sellaiseen ympäristöön, jossa merkityksen muutoksiin keskittyvä semantiikka kyllä kiinnosti, mutta hänen saamansa osittain nuiva vastaanotto ei varmaankaan ollut omiaan innostamaan toisia, varsinkin kun monien muiden kielentutkimuksen alojen arvostus oli selvästi suurempi. Aika ei ollut kypsä vielä Hakulisen professorikautenakaan, olivat hänen luentonsa miten hienoja tahansa. Kun sitten 60-luvulla vähitellen alettiin fennistisessä tutkimuksessa ottaa huomioon maailman virtaukset, muodissa ei suinkaan ollut leksikaalinen semantiikka vaan fonologia, morfologia ja syntaksi ja myöhemmin lausesemantiikka. Vaikka leksikaalinen semantiikka eli koko ajan maailmalla dynaamisena kielentutkimuksen alana, meillä siihen suhtauduttiin jopa yliolkaisesti. Kansainvälisen tason leksikaalisen semantiikan aika tuli fennistiikassa, erityisesti Helsingin yliopiston piirissä, vasta parikymmentä vuotta Lauri Hakulisen virkakauden jälkeen. Hänellä oli tieto ja taito, mutta ajan henki ei sallinut vastaanottajia, eikä hän näin tullut näkemään tältä osin työnsä jatkuvuutta. Hänen olisi pitänyt kirjoittaa vasta nyt! ■

Kirjoittajan osoite (address):

Toistolontie 1 A 3, 20320 Turku

LÄHTEET

AHLMAN, ERIK 1926: *Das normative Moment im Bedeutungsbegriff*. Suomalaisen tiedeaka-

- temian toimituksia B XVII:2. Helsingfors.
- KAINZ, FRIEDRICH 1941: *Psychologie der Sprache I*. Stuttgart.
- ONIKKI, TIINA 1996: Kahden suunnan taitteessa. Lauri Hakulisen väitöskirjan vastaanotto. *Virittäjä* 100, s. 259–267.
- STRENG, WALTER O. 1925: Sanain merkityksen muuttuminen. *Sivistys ja Tiede* 45. WSOY, Porvoo.
- ÄIMÄ, F. 1934: [Arvostelu Lauri Hakulisen väitöskirjasta.] *Virittäjä* 38, s. 80–85.

LAURI HAKULINEN KIELENHUOLTAJANA

—
PÄIVI RINTALA

Lauri Hakulisen juhlakirjaan *Verba docent* kirjoittamassaan elämäkertaesseeessä Martti Haavio luonnehtii nuorta Hakulista romantikoksi. Hakulisen 20-luvun puheenvuoroissa on Haavion mukaan nuorta ehdottomuutta, joka johdattaa mieleen Snellmanin ja Turun romantikkojen aatteet. 20- ja 30-luvun kansallinen ideologia vaikutti Hakulisen elämään ja toimintaan pysyvästi.

Olellainen osa Lauri Hakulisen elämäntyötä on hänen monipuolinen toimintansa suomen kielen kehittelyn hyväksi. Hän otti kantaa käytännön kielikysymyksiin, kantoi vastuuta kielenhuoltoelinten jäsenenä ja viitoitti suuntaa periaatteellisilla kirjoituksillaan.

Kielenhuoltajana Lauri Hakulinen kuuluu selvästi kansallisromantiikan kaudella alkaneeseen, kielen kansallista merkitystä korostavan kielenohjailun perinteeseen. Hänen merkittäviä edeltäjiään ovat olleet esim. Reinhold von Becker, Gustaf Renvall, Elias Lönnrot ja August Ahlqvist, ja Hakulista itseään voidaan pitää tämän perinteen viimeisenä suurena edustajana. Hakulisen hengenheimolainen ja työtoveri E. A. Saarimaa oli lähinnä käytännön mies, Hakulinen oli sekä käytännön mies että ideologi. Hakulisen ja Saarimaan aikaa suomen kielen ohjailussa olivat erityisesti 30- ja 40-luku. Vuosisadan puoliväliin ajoittuu käänne, jota omalla tavallaan ilmentää myös terminvaihdos: *oikeakielisyyden* sijasta alettiin puhua *kielenhuollosta*. Vuoden 1950 jälkeen monet eri tekijät johtivat siihen, että ainakin virallisessa kielenhuollossa funktionaaliset näkökohdat nousivat etusijalle ja kansallis-idealistinen korostus vastaavasti heikkeni. Kokonaan sitä ei ole unohdettu, eikä pidäkään unohtaa.

Kansallisromanttisesti sävyttyneen kielenohjailun luonteenomaisia piirteitä ovat ainakin Suomessa olleet eräänlainen kieli-idealismi, kansankielen arvostus ja puhdaskielisyyspyrkimykset (Rintala 1998: 50–58). Kaikki nämä juonteet löytyvät Lauri Hakulisen